

Bebörtönzött családok – fogvatartottak családjai a börtönről

Hegedűs Judit*

DOI: 10.21549/NTNY.32.2021.1.4

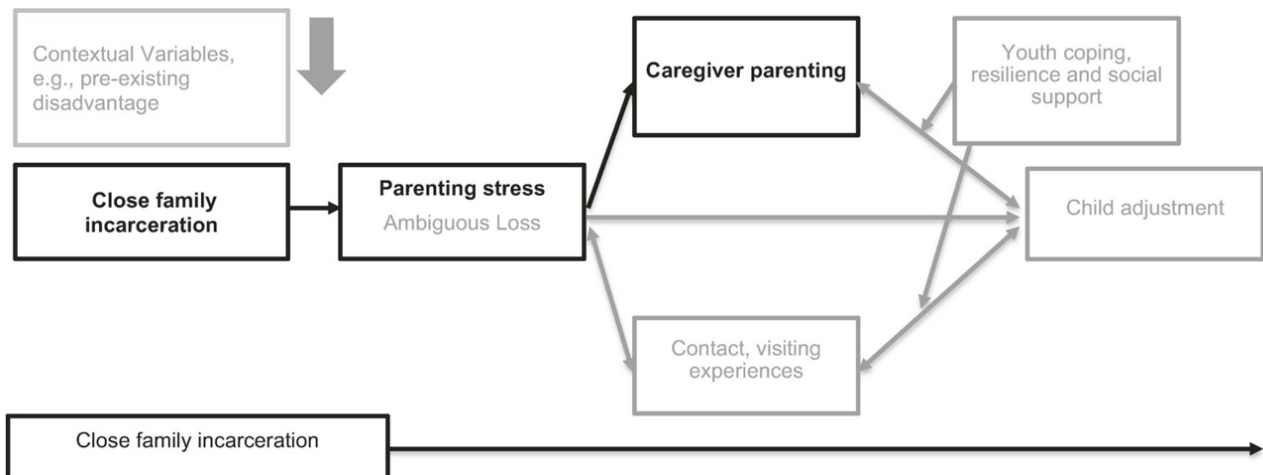
A család az ember életének meghatározó eleme, ez a büntetés-végrehajtási intézetben büntetésüket töltő fogvatartottak esetében még inkább így van. A börtönbe kerülésükkel sokszor családi kapcsolataik is átalakulnak, átrendeződnek a családon belüli szerepek, a benti lét a családdal kapcsolatos érzelmekre is hatást gyakorol. Több hazai kutatás is született azzal kapcsolatban, hogy mennyire kiemelkedő szerepe van a családdal való kapcsolattartásnak a re-integrációs tevékenységben (Albert & Biró, 2015; Hegedűs, Farkas, Fekete, Ivaskevics, Molnár & Sipos, 2016), ugyanakkor az, hogy a családtag börtönbe kerülése hogyan hat az otthon maradtokra (szülőkre, gyermekekre, társra), kevésbé vizsgált terület (Herczog, 2012; Visontai-Szabó, 2019) hazánkban. Jelen írásban a fogvatartottak otthon maradt családtagjaival és kiemelten a gyermekeivel foglalkozom egyrészt a szakirodalom, másrészt pedig az általam készített kutatás segítségével. Kutatásom során olyan személyekkel beszélgettem, akiknek valamelyik hozzátartozója börtönben van. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy ők miként élték meg a családtagjuk bebörtönzését, mennyire tartják fontosnak a vele való kapcsolattartást, miként élik meg a látogatásokat, mennyire segítette őket a büntetés-végrehajtási intézet a kapcsolattartásban?

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtási intézet, reintegráció, család, látogatófogadás

Családtag a börtönben

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi kutatók egyre nagyobb figyelmet fordítanak a fogvatartottak családtagjai életének vizsgálatára. 1983-ban megjelent írásában Matthews (idézi Green és mtsai, 2006) a fogvatartottak családtagjait elfelejtett áldozatokként definiálta arra hivatkozva, hogy egy családtag bebörtönzése súlyos stresszt okozhat a családtagoknak. Míg Green és munkatársai (2006) arra a megállapításra jutottak, hogy azok az anyák, akiknek a gyermekét bebörtönözték, komoly szorongásos tüneteket és fizikai egészségkárosodást produkáltak, a szülők bebörtönzése esetében pedig nemcsak a konkrét szülő elvesztése járhat krízissel, hanem az egyedül maradt szülőt érő stressz is hatást gyakorolhat a gyermekével való kapcsolatára. Hasonló jelenségre hívta fel a figyelmet Arditti, aki FSPP (2016) modelljében a stressz beépülésére és az ahhoz való alkalmazkodásra, valamint a bebörtönzést követő kihívásokra hívja fel a figyelmet. Arditti az intervenciók modellben arra is kitért, hogy melyek azok a pontok, ahol szükséges beavatkozni a szülők, a család támogatása érdekében.

* Egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, e-mail: hegedusjudit@uni-nke.hu

1. ábra: Az FSPM modell (Besemer & Dennison, 2018)

A modell kiválóan rámutat azokra a stresszfaktorokra, amelyek összeadódásával felerősödhet a fogvatartott családjában a stressz, ez pedig a gyermek viselkedésére, tanulmányi teljesítményére is hatást gyakorolhat. Abban az esetben, ha a család időben megkapja a segítséget, erősödhet a családtagok és a gyermek konstruktív megküzdése. Muentner és munkatársai (2018) az FSPM modellt felhasználva 165 börtönbe került apával és kisgyermekes édesanyával készítették interjút, melyből egyértelműen kiderült, hogy a szülő fogvatartásából adódó lakhatási és gazdasági instabilitás megnöveli a gyermek internalizációs és externalizációs problémáit. Ezekre pedig mind a családnak, mind pedig a gyermekkel foglalkozó pedagógusoknak reagálniuk kell.

Összességében véve elmondható, hogy a bebörtönzés számos tekintetben kihívást, újabb problémákat okoz a család számára, ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról sem, amire az újabb kutatások (McCarthy & Adams, 2019) mutattak rá: a családtagok nem tekintenek egyértelműen negatívan a büntetés-végrehajtási intézetekre, hiszen ők azok, akik „megszabadítják” őket sokproblémás családtagjuktól, illetve gyakran maguk az intézetben dolgozók segítik a családi kapcsolatok normalizálódását.

Kutatásmódszertani háttér

Kutatásomban arra vállalkoztam, hogy olyan hozzátartozókkal beszélgessek, akiknek rokona jogerős ítéletét tölti valamely hazai büntetés-végrehajtási intézetben. Célom az volt, hogy elemezzem a családdal kapcsolatos nézeteiket, a büntetés-végrehajtási intézetbe való bekerülés következményeit és azt is, hogy miként élik meg a fogvatartottal való találkozásokat a büntetés-végrehajtási intézetben. Interjúalanyaimhoz szakmai kapcsolataim révén jutottam hozzá, a kutatásban való részvétel teljes mértékben önkéntes és anonim volt, az adatvédelmi és kutatásetikai szabályokra fokozott figyelmet fordítottam.

Összesen 25 fővel készült interjú, 8 közülük házastárs vagy élettárs, 7 szülő (1 apa és 6 anya) és 10 gyermek (12–17 év közötti fiatalok). Kutatási módszerként félig strukturált interjút alkalmaztam, előzetesen meghatároztam azt az 4 témakört, melyre mindenféleképpen szerettem volna kitérni konkrétan megfogalmazott kérdések segítségével: 1) A börtön bekerülését megelőző családi működés jellemzői 2) A börtönbe kerülés hatása a család életére 3) A büntetés-végrehajtási intézet szerepe a családi kapcsolatok rendezésében 4) A látogatófogadások („beszélők”) során szerzett tapasztalatok. Az interjúkról felvétel készült, melynek szövegét szövegűen lejegyeltem, majd ezt követően tartalomelemzésnek vettem alá.

Jelen összefoglaló az elsődleges elemzése ennek a szövegtörzshöz, tekintettel arra, hogy pedagógiai szempontból a gyermekek hangja különösen fontos, így erre a részre részletesebben tértek ki, valamint egy olyan hazai jó gyakorlatra, mely a családi kapcsolatok rendezését támogatja.

A fogvatartottak szülei

A fogvatartottak tapasztalataim szerint (lásd Hegedűs et al, 2016) általában rendezetlen családi háttérrel rendelkeznek. Életükben rendszerint a legstabilabb személy az anya, aki gyakran életük végéig kitart a börtönben lévő gyermeke mellett (Halsey & Deegan, 2015), míg más kutatások arra mutattak rá, hogy a szülők nagyobb valószínűséggel látogatják gyermekeiket, mint a házastársak és a gyermekek (Brunton-Smith & McCarthy, 2017). Ezt a tendenciát interjúalanyaim is megerősítették: mindegyik anya elmondta, hogy rendszeresen tartja a kapcsolatot fogvatartott gyermekével, *„inkább nem eszek húst a hónap utolsó heteiben, de elmegyek a gyermekhez.”* Még akkor is, ha a bűncselekmény, ami miatt börtönbe került, valamely családtag iránt irányult. Ez az erős szülői kötődés még az amúgy rendezetlen családi kapcsolatok ellenére is sok erőt tud adni a gyakran egyedül maradt szülőnek: *„a fiamért élek, azért, hogyha egyszer kijön, akkor legyen hova mennie. Pedig sokszor bántott, meg volt, hogy vert is, de mégis az én gyerekem.”*

A szülők, akik a kutatásban részt vettek, a család működésének zavarairól is beszéltek: az alkohol, a herbál, a munkanélküliség, a „lomizás”, a családi balhék gyakori kifejezésként jelentek meg interjúmban, és a szülők közül öten számoltak be arról, hogy a rendőrség látókörébe került a család: *„bizony előfordult, hogy kijött hozzánk a rendőrség, mert hát a gyerekem apja is olyan, hát tudja, durva ember volt. Ilyen lett a fia is.”* A börtönbe kerülés előtti családi életre visszaemlékezve jól látható, hogy ezeknek a családoknak a legfőbb jellemzője a diszfunkcionális működés, gyakran a szülők nem töltötték be szülői funkcióikat, ahogy azt a kutatásban résztvevő egyetlen apa is megfogalmazta: *„Nem voltam jó apja a gyerekeknek. Sokat jártam kocsmába, de ha az asszony szólt, akkor megneveltem. ... hát ez azt jelenti, hogy megraktam, érti, ahogy a rossz gyerekeket kell. Mert rossz volt a fiam, szemtelenkedett meg verekedett.”*

A szülők általában traumaként élik meg a gyermekük bebörtönzését – ez nemcsak azért van így, mert „rossz helyre kerül”, hanem azért is, mert sokan ekkor szembesülnek azzal, hogy szülőként kudarcot vallottak. Három anya kifejezetten hangsúlyozta, hogy ő tehet arról, hogy ilyené vált a fia, ő rontotta el a nevelését: *„Én rontottam el. Akkor, amikor mindent megadtam neki.”* Ez a lelkiismeret-furdalás gyakran végigkíséri a szülők életét, ám a fenti idézetben az látható, hogy az idézett anya úgy véli, kényeztető szeretete volt, ami gyereket ide sodorta. Még több interjúban jelenik meg az a meggyőződés, hogy valamilyen nevelési, érzelmi deficit okolható a bűncselekmény elkövetéséért, ezért több anya úgy gondolja, hogy most, a büntetés ideje alatt próbálja meg kompenzálni mindazt, amit gyermeke gyerekkorában elmulasztott.

A fogvatartott házastársa, élettársa

A szülők mellett a fogvatartottak életének másik fontos szereplője az élettárs vagy a házastárs. Általában elmondható, hogy inkább jellemző az élettársi kapcsolat, ahogy ez interjúalanyaim esetében is látható volt: a 8 főből hárman voltak házasok, a többiek élettársi kapcsolatban éltek. Az együttélés időtartamát tekintve volt, aki csak 6 hónapja élt párkapcsolatban a jelenlegi fogvatartottal, de volt 15 éves kapcsolat is. Saját szakmai tapasztalataim is alátámasztják, hogy minél régebbi a kapcsolat, annál nagyobb az esély arra, hogy a fogvatartás idejét is kibírja. Interjúalanyaim közül hárman már nem első alkalommal kerültek ebbe a helyzetbe: *„Volt már börtönben a ... én már tudom a rutint, mit kell csinálni, hova kell fordulni. Mondjuk néha nem baj, hogy egy kicsit be-*

vonul, nyugisabb az élet tőle olykor-olykor.” Ez az idézet is megerősíti azt a más kutatásokban is megfogalmazott tapasztalatot, hogy a családtag börtönbe kerülése olykor megkönnyebbülést jelent a hozzátartozók számára – főleg abban az esetben, amikor a fogvatartott családon belüli erőszak elkövetője.

A házastársak, élettársak hangsúlyozták leginkább a stresszfaktorok felhalmozódását. Három interjúalany emelte ki, hogy nem tudott arról, hogy társa bűncselekményt (csalás) követett el, őt is sokként érte a letartóztatás, majd a bűnösség kimondása. Ennek ellenére mégis kitartanak párjuk mellett, aminek okáról egyik interjúalanyom az alábbiakat mondta: *„Nagy bűnt követett el ellenem is, nem tudtam, hogy miből tart el minket. Fogalmam sem volt, hogy több millió forintot sikkasztott el. De ezt értünk tette, nekünk akart minél jobb életszínvonalat biztosítani. Ezért tartok ki mellette. Ő csak a családjának akart jobb életet.”* Az érzelmi sokkhatás mellett a börtönbe kerülés a család gazdasági háttérét is megingathatja: a kimaradó jövedelem, a perköltség, a börtönben lévő fogvatartott támogatása mind nehézséget jelenthet a család életében. Erről szintén beszámoltak interjúalanyaim, akik közül hárman a megélhetési gondok és az adott élethelyzetből adódó stressz hatására komoly egészségügyi problémákkal küzdenek.

A fogvatartottal való kapcsolattartás háttérében a gyermek áll: a válást a gyermekekre való hivatkozással utasította el négy interjúalanyunk. Egyikük, bár érzelmileg már nem kötődik társához, kitarat társa mellett, ahogy ő fogalmaz, a *„gyerek kedvéért maradok mellette”*. A párkapcsolat felbomlását egy nő vállalta fel arra hivatkozva, hogy *„nem vagyok hajlandó egy börtöntöltelék miatt elpazarolni a legjobb éveimet. Nem gondolja, hogy a szabadnapjaimat ... börtönbe való utazással fogom tölteni.”* A látogatással kapcsolatban itt volt leginkább érzékelhető a különbség a szülők és a házastársak között: míg az anyák inkább megvonják maguktól akár az ételmezt is annak érdekében, hogy láthassák gyermeküket, addig a házastársak, élettársak könnyebben lemondanak a személyes találkozóiról, és többnyire azokat a látogatásokat tartják fontosnak, amikor gyermeküket kísérik el.

A fogvatartottak gyermekei

A fogvatartottak gyermekeinek segítése több szempontból is kiemelten fontos. Az egyik legfontosabb szempont a gyermek joga. Itt most nem térek ki az általános gyermeki jogokra, de hivatkozva az 1989-es New York-i Egyezményre, egyértelmű feladat a fogvatartottak gyermekeinek fokozott védelme. Joggal merül fel a kérdés, vajon milyen jogok illetik meg a bebörtönzött szülők gyermekeit? Hazánkban ezzel a jogszabályok részletesen nem foglalkoznak, de más nemzetközi dokumentumokban találunk erre vonatkozó útmutatást (lásd San Francisco Children of Incarcerated Parents Partnership, 2003). A bebörtönzött szülők gyermekének ezek szerint:

- jogában áll, hogy biztonságban legyen, amikor a szüleit letartóztatják;
- joga van arra, hogy meghallgassák, amikor döntéseket hoznak róla;
- joga van arra, hogy figyelembe vegyék, amikor a szüleivel kapcsolatban döntések születnek;
- joga van a szüleivel beszélni, látni és megérinteni őket;
- joga van arra, hogy támogassák őt, amikor szüleit bebörtönzik és
- joga van arra, hogy ne őt ítéljék el, ne őt hibáztassák vagy ne őt címkézzék meg azért, mert szülei bekerültek a börtönbe.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a fogvatartott szülőnek is joga van részt venni gyermekei életében attól függően, hogy rendelkezik-e a szülői felügyeleti joggal, vagy nem, illetve mind a kapcsolattartás, mind pedig a látogatófogadás során szem előtt kell tartani a gyermek mindenekfelett álló érdekét.

A fogvatartott szülő és gyermek közötti kapcsolat minőségét igen nagy mértékben meghatározza, hogy a gyermeknek korábban milyen típusú kötődése volt szülőjéhez (Ainsworth, 1978 idézi: Hámori, 2018):

- a Biztonságos kötődés: ebben az esetben a szülő-gyermek kapcsolat harmonikusan működik, a gyermek megbízik szülőjében. Ha egy ilyen kötődési kapcsolattal rendelkező gyermek szülője kerül börtönbe, az igen erőteljes traumát jelent, hiszen egy biztos pontot veszít el. Megfigyeléseink szerint ez nagyon ritka a fogvatartottak között.
- b Szorongó-elkerülő kötődés: a szülő bebörtönzése ebben az esetben akár egyfajta megkönnyebbülést is jelenthet, általában ilyenkor láthatjuk, hogy a szülő-gyermek kapcsolat sokszor konfliktusokkal terhelt, nagyon sokszor jellemző a családon belüli bántalmazás.
- c Szorongó-ambivalens kötődés: kiszámíthatatlan a szülő-gyermek közötti kapcsolat, a bizalom és bizalmatlanság, az érzelmi kettőségek mentén működik a kapcsolat.

A nemzetközi kutatások szerint a fogvatartott szülők gyermekei valószínűbb, hogy szorongó-elkerülő, vagy szorongó-ambivalens kötődést mutatnak szüleikkel szemben (Poehlmann, 2005; Poehlmann-Tynan, 2015), az utóbbi kötődési mintázattal rendelkező gyermekek számára komoly mentális problémákat okozhat a szülő bebörtönzése.

Különösen nehéz időszakot jelent a gyermek (és természetesen a fogvatartott) számára a letartóztatás időszaka, az ítélethirdetés előtti időszak, hiszen ekkor az egyik szülő hirtelen egyedül marad, ha pedig egyedülálló szülőt tartóztatnak le, akkor a gyermek helyzete körüli szorongás, és magának a szituációnak a bizonytalan volta, ismeretlensége nagy mértékű stresszt jelenthet mindenki számára. A letartóztatás ideje alatt az ügy kimenetelének bizonytalansága, az információhiány, a látogatással kapcsolatos problémák újabb stresszorokat jelenthetnek a gyermekeknek, ahogy erről az egyik interjúalany is beszámolt: *„Nagyon rossz volt látni, ahogy elviszik az apámat. Nem értettem, nem tudtam, hogy mi fog történni. Félttem, hogy engem is el akarnak majd vinni.”*

A szülők bebörtönzése más típusú traumát jelent a gyermeknek, mint a szülő elvesztésének egyéb formái (például halál, válás) egyrészt a társas megbélyegzés, másrészt pedig a szétválás időtartamának bizonytalansága miatt. A szülő bebörtönzését követően a gyermekeknél megfigyelhetőek bizonyos jellemző tünetek (Arditti & Salva, 2015): depresszív tünetek, szorongás, ingerlékenység, agresszió, társadalmi elszigeteltség, alvási zavarok, viselkedési regresszió, érzelmi szabályozási problémák. Ezen tünetek szinte mindegyikéről beszámoltak interjúalanyaim: *„Amikor apám bekerült, nagyon ideges voltam, nem tudtam aludni, forgolódtam. Meg azt hittem, hogy senki nem akar beszélni velem, mert az apámat bevitték.”*

A bebörtönzött apák gyermekei általában az édesanyjuknál élnek. A látogatás gyakorisága általában attól függ, hogy az anya miként támogatja a kapcsolattartást. A bebörtönzött anyák esetében kicsit más a helyzet – itt inkább láthatjuk, hogy más családtag (sokszor nem is az apa) neveli a közös gyereket, vagy gyermekvédelmi szakellátásba kerül – mindez pedig jóval nagyobb instabilitáshoz vezethet. A szülők bebörtönzésével kapcsolatos érzésekről interjúalanyaim az alábbiakat mondták:

- „Megkönnyebbültem, amikor az apám bekerült a börtönbe. Amíg otthon volt, akkor sokszor félttem tőle. Azt hittem, hogy jobb lesz, de amúgy utána kerültem be a gyermekotthonba. Szóval még rosszabb lett, mint volt.”
- „Az apám, bármit is csinált, akkor is az apám. És hiányzik, meg az anyám sokat sírt utána.”
- „A nevelő mondta meg, hogy az apám börtönbe került. Várható volt, de így elűszott annak az esélye, hogy hazakerüljek.”

Különösen nehéz azoknak a gyermekeknek a helyzete, akik a szülő fogvatartása miatt kerültek gyermekvédelmi szakellátásba, ezzel kapcsolatban rendszerint dühről, agresszióról számoltak be a gyermekek, akik máximalisan elszigetelődtek szüleiktől, nem hajlandók kapcsolatot tartani velük: *„Az anyám meg az apám tehet arról, hogy nekem most itt (gyermekotthonban) kell élnem. Nem is akarom őket látni.”*

A gyermek látogatásának szerepe a reintegrációban

A gyermekek látogatása segíthet abban, hogy a fogvatartottak nehézségeit enyhítse. Nagyon sokszor látjuk, hogy maga a börtön ad lehetőséget arra, hogy a korábbi rendezetlen kapcsolattal foglalkozzanak, sok esetben a látogatások motiválhatják a fogvatartottat arra, hogy „jobban viselkedjenek”, kevesebb fegyelmi vétséget kövessen el. Több nemzetközi kutatás rámutatott arra, hogy azoknál a fogvatartottaknál, akiket többször látogattak meg a gyermekeik, alacsonyabb volt a visszaesés aránya (Cochran 2012).

Ugyanakkor nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy vannak olyan fogvatartottak, akik nem fogadják szívesen a látogatásokat, akár potenciálisan károsnak gondolják a gyermekeikkel való kapcsolattartást. Sokan nem akarják, hogy gyermekeik börtönkörülmények között lássák őket, vagy akár kitegyék őket a látogatás okozta stressznek. Éppen ezért inkább elkerülik a személyes látogatásokat, sőt akár meg is szakítják a velük való kommunikációt. Ennek kezelésében a reintegrációs tiszteknek, a börtönpszichológusnak nagyon fontos szerepe van.

Azokban az esetben, amikor a gyermekek nem érinthetik meg a bebörtönzött szülőjüket, gyakran nem világos a számukra, hogy ezt miért nem tehetik meg. Az érintkezés nélküli látogatások sokszor stresszesek és potenciálisan traumatikusak a gyermekek számára: „*Furcsa volt az apámat így látni. Nem mehettem oda hozzá közel, nem ölelhettem meg, kicsit féltem ettől.*” Számos kutatás rámutatott arra, hogy a szülő-gyermek látogatások akkor a leoptimalisabbak, ha lehetővé teszik a fizikai érintést, gyermekbarát környezetben találkoznak egymással, illetve családi kapcsolatokat erősítő programokon vesznek részt (Arditti, 2012; Poehlmann-Tynan, 2015).

Ha a gyermek látogatása jól sikerül, az mind a fogvatartottnak, mind a gyermeknek előnyös, hiszen ez segíthet az érzelmi trauma feldolgozásában, illetve újra kapcsolatot tudnak teremteni egymással. A szülővel való rendezett (!) kapcsolattartás segítheti a gyermeket abban, hogy szorongása csökkenjen és érzelmi biztonsága erősödjön. Azonban nagyon fontos kiemelni, hogy nem minden esetben hat kedvezően a látogatás a gyermekre: akár károsíthatja, traumatizálhatja is (Arditti 2008). Például akkor, amikor a gyermek-szülő közötti problémák kezeletlenül maradnak, vagy ha a börtön környezete (a rácsok, a bezártság, a személyzet ruházata, viselkedése stb.) megrémiszi az ehhez nem szokott gyermeket.

Sokszor tapasztalható, hogy a családindinamikai folyamatok befolyásolhatják a látogatások minőségét. Ha a fogvatartott korábban, a börtönbe való bekerüléskor sem ápolt jó kapcsolatot gyermekével, akkor vagy elmaradnak a látogatások, vagy pedig kifejezetten stresszkelítő eseménnyé válhatnak mind a gyermek, mind a fogvatartott számára: „*Anyám miatt mentem csak el, de mindenki szarul érezte magát. Most mit mondjak neki?*” Ilyen esetben kiemelten fontos lenne a családterápiás konzultáció.

Elgondolkodtató tapasztalat az, hogy a gyakori látogatás akár irreális elvárásokat is támaszthat a gyermekben a szülőkkel szemben a szabadulást követően: „*Ha az apukám kiszabadul, akkor azt mondta, hogy minden jó lesz.*” Illetve tapasztalhatjuk akár azt is, hogy a gyermek számára a börtönlátogatás természetessé válhat, amely nem biztos, hogy hosszabb távon kedvezően hat a szocializációjára: „*Minden hónapban egyszer szombaton megyek a börtönbe. Már megszoktam, ez az életem része.*”

A börtön mint a családi kapcsolatok támogatója

A családtagokkal való foglalkozás több szempontból is kiemelten fontos: egyrészt a fogvatartott családjának támogatása prevenciók tevékenységként is értelmezhető (vö. Aedo, 2020), másrészt pedig a reintegráció sikerességének is feltétele a családi kapcsolatok rendezése.

A bebörtönzés bizonyos fogvatartottak esetében azt is jelenti, hogy lesz ideje gondolkodni önmagán, családi kapcsolatain, mely Giordano és munkatársai szerint (Giordano és mtsai, 2002) a kognitív transzformáció folyamatához vezethet: a változás felé mutatott nyitottságból kiindulva a fogvatartott végül elérheti a változást. Korábbi kutatásaim (Hegedűs et al, 2016) során én magam is tapasztaltam ezt: a fogvatartottak arról számoltak be, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben lett idejük gondolkodni önmagukról, a családjukról, az elkövetett hibáikról. Ugyanakkor az egyértelműen elmondható, hogy támogató segítség nélkül nem feltétlenül következik be ez a változás. Ezt a támogatást hivatottak megadni azok a programok, melyek a családi kapcsolatok rendezését, a családi szerepekre való felkészítést célozzák meg (lásd hazánkban a Váltó-sáv Alapítvány programjait, vagy a családi döntéshozatali csoport működését).

McCarthy és Adams kutatásából jól láthatóvá vált a börtön mint a családi kapcsolatokat támogató intézmény: több interjúalany arról számolt be, hogy a fogvatartás ideje alatt családi konfliktusai rendeződtek, ebben pedig kiemelt szerepet töltek be a büntetés-végrehajtási intézet munkatársai (McCarthy & Adams, 2019). Ezt egyik interjúalanyom is megerősítette: *„Hát tudja, részt vettem egy csoportba [sic.]. Az volt, hogy volt egy ember, aki segített abban, hogy megértsük egymást apámmal.”*

Nagyon fontos kiemelni, hogy a büntetés-végrehajtási intézet munkatársa is tud segítséget nyújtani abban, hogy a látogatások jobban sikerüljenek. Az interjúalanyaim által elmondottak és a szakirodalmi áttekintés alapján az alábbi javaslatok körvonalazódnak:

- 1 Az intézet munkatársa előzetesen segítse a fogvatartottat a gyermekével való kommunikációban – például adjon ötleteket arra, hogy mit és hogyan kérdezzen meg gyermekétől. Sok esetben a fogvatartott szülőnek nincs igazán képe arról, hogy a gyermeke hogyan éli a mindennapjait, nem ismeri az ő világát – ezzel kapcsolatban adhat kérdésötleteket a szakember.
- 2 A látogatások alatt érdemes valamilyen tevékenységet biztosítani a gyermekek számára (kézműves sarkok, társasjátékok stb.).
- 3 Érdemes lenne a látogatófogadás alatt egy olyan képzett személyt biztosítani, aki a szülő-gyermek kapcsolattartásban segíteni tud.
- 4 A látogató helyiségek barátságosabbá tétele rajzokkal, játékokkal könyvekkel nagyon sokat segíthetne.
- 5 A külföldi gyakorlatban találkozhatunk olyan tájékoztató könyvecskékkel, lapokkal, melyben a gyermekek életkori sajátosságait figyelembe véve leírják, hogy mit jelent a börtönben meglátogatni a szülőt, mi fog történni ott vele (beléptetés, szabályok). Több esetben látható, hogy nagyon pontos leírásokat közölnek arról, hogy hogyan közelíthető meg a legegyszerűbben és a legolcsóbban a büntetés-végrehajtási intézet.
- 6 Nagyon fontos a gyermekek számára a kiszámíthatóság, a látogatások időpontjának stabilitása.
- 7 Érdemes tájékoztató anyagot készíteni a gyermekvédelmi szakemberek és pedagógusok számára, amelyben elolvasható, hogy milyen elvárások, szabályok léteznek a látogatófogadás kapcsán.
- 8 Abban az esetben, ha a büntetés-végrehajtási intézet munkatársa azt tapasztalja, hogy konfliktus van a gyermek és a szülő között, vagy problémát tapasztal a gyermek viselkedésével kapcsolatban (például retteg a szülőtől stb.), fontos lenne ezt tovább jelezni a lakóhely szerinti illetékes családsegítő és gyermekjóléti szolgálatnak.
- 9 A gyermekek gyakran hosszú utazást követően érkeznek meg a börtönhöz, az utazás okozta fáradtság testi-lelki kimerülést, akár nem megfelelő viselkedést is eredményezhet. A várakozás, az ellenőrzések további feszültséget hordoznak magukban, így fokozottan türelmesnek kell lenni a várakozó gyermekekkel.

Természetesen nemcsak a büntetés-végrehajtási intézetek dolgozóinak felelősége a látogatások minősége, hanem a gyermekekkel foglalkozó más szakembereknek (lásd gyermekjóléti szolgálat, vagy nevelési-oktatási intézmények szakemberei), illetve a gyermeket nevelő szülőnek, gondviselőnek, gyermekotthoni nevelőnek, nevelőszülőnek. Számukra feladatként fogalmazódik meg, hogy:

- a készítsék fel a gyermekeket a látogatásra, hiszen akár ijesztő is lehet számukra a környezet, a rácsok, a szögeskerítés, a szigorú szabályok;
- b figyeljenek arra, hogy a gyermek feszültséget élhet át a látogatás előtt (régem találkozott a szülővel, fél a börtöntől vagy akár magától a látogatástól), ugyanakkor a látogatást követően is lehetnek érzelmi-indulati reakcióik, például az elválás újbóli traumája miatt.

Egy jó gyakorlat a kapcsolattartásért⁴

A Nemzeti Büntetés-végrehajtási Tanács támogatásával a Balassagyarmati Fegyház és Börtön, valamint a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet a BM-20-P-0039 számú, „Fókuszban a gyerekek” című projektjében kifejezetten a családi kapcsolatokra összpontosítottak. E projekt keretein belül a személyi állomány számára érzékenyítő tréninget szerveztek, amelynek során a gyermekeket érintő jogszabályokról, eljárásokról, jó gyakorlatokról kaptak információt a résztvevők. A fogvatartottak számára pedig a szülői szerep erősítését középpontba helyező tréninget szerveztek. A tréningek a pozitív szülői szerepre való felkészítést célozták meg. A tréninget tartó kollégák tapasztalata szerint a bevont fogvatartottak igen aktívan vettek részt, motiváltak voltak, hiszen nem volt semmiféle tudásuk a gyermekek neveléséről, bár gyakorló szülők voltak. A csoportba bevitt témák közül különösen az életkori sajátosságok, valamint a nevelési stílusok gyermekekre gyakorolt hatásai iránt volt nagy az érdeklődés. A csoportvezetők megfigyelései szerint a fogvatartottak a megszerzett ismereteiket próbálták intenzíven beépíteni a gyermekükkel való kapcsolattartásukba.

A program szintén fontos eleme volt az úgynevezett Adorján tábor, melynek célja az volt, hogy a fogvatartottak gyermekeit táboroztassák az intézetek munkatársai. Ez nemcsak a családi kapcsolatokra fókuszált, hanem bűnmegelőzési szempontokat is figyelembe vettek a szervezők. A tábor programjai közé olyan elemek kerültek be, mint például az internet veszélyei, a művészeti nevelés, az élménypedagógia és a jobb agyféltekés rajzolás.

A kapcsolattartást elősegítendő e projektben kiemelt szerepet kapott az úgynevezett Skype beszélő. Az Európa Tanács ajánlása, hogy a fogvatartottak és gyermekeik közötti kapcsolattartásban a közvetlen személyes találkozásokon túl az információs és kommunikációs eszközök bevonására is sor kerüljön. Tapasztalatom szerint a családfenntartó szerepét átvevő szülő nem minden esetben tudja biztosítani az utazás költségeit, így a gyermek a börtönben lévő szülőt hosszú időn keresztül nélkülözni kényszerül. Ezt a hiányállapotot lehet mérésélni a Skype beszélővel: a Skype kapcsolat jelenti az egyetlen olyan megengedett online felületet, ahol a fogvatartottak és családjuk láthatják egymást.

A tájékoztató füzetrel kapcsolatos elvárás, amelyről az előző fejezetben esett szó, jelen projektben megvalósult. „Látogatás a börtönbe” címmel tájékoztató füzet készült gyermekeknek a látogatófogadásról. A füzetben a gyermekek számára érthető megfogalmazásban adtak információt a kapcsolattartásról, a látogatófogadás lehetőségeiről és a belső szabályozókról. A füzetben egyszerű rajzokkal is segítették a megértést, gondolva azokra a gyermekekre is, akik még nem olvasnak, vagy esetleg szövegértési problémákkal küzdenek.

4. A projekttel kapcsolatos információkat a Balassagyarmati Fegyház és Börtön vezetősége bocsátotta rendelkezésemre.

Ezek az elemek is arra utalnak, hogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetek is kiemelten fontosnak tartják a családdal való kapcsolattartást és a kapcsolattartás minőségének javítását. Ebben a folyamatban élenjárnak a fent megnevezett büntetés-végrehajtási intézetek.

Zárógondolatok

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy a szakirodalom és saját pilot-kutatásunk segítségével megszólaltassam a családtagokat a büntetés-végrehajtásban büntetésüket töltő családtagjukról, az intézetekről, valamint a látogatófogadásról. Egy családtag börtönbe kerülése a család minden tagjára hatást gyakorol. Az, hogy mindezt hogyan és miként dolgozza fel a család, igen nagy mértékben függ egyrészt az előzetes tapasztalatoktól, másrészt az intézet támogató funkciójától, harmadrészt pedig a családok körül lévő szociális ellátórendszerrel. Pedagógusként kiemelten fontos lenne a fogvatartottak gyermekeinek speciális támogatása, amely úgy gondolom, kevésbé jellemző a hazai pedagógiai kultúránkban. Bízom benne, hogy ez a tanulmány is hozzájárulhat ahhoz, hogy e speciális terület nagyobb hangsúlyt kapjon a neveléstudomány területén.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondunk köszönetet a Balassagyarmati Fegyház és Börtön korábbi parancsnokának, dr. Budai István bv. dandártábornok úrnak, valamint Lelovics Zoltán bv. őrnagy úrnak a rendelkezésünkre bocsátott anyagokért.

Irodalom

---

1. Aedo, A. (2020). Una seguridad (muy) interior del Estado. El trabajo de la prevención en familias de reclusos. *Revista de Estudios Sociales*, 71, 2–14. DOI: 10.7440/res71.2020.01
2. Albert, F. & Biró, E. (2015). A sikeres integráció. In Albert, F. (szerk.). *Életkeretek a börtönön innen és túl: Szubjektív reszocializációs esélyek*. (pp. 143–166) Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet.
3. Arditti, J. (2012). Child Trauma within the Context of Parental Incarceration: A Family Process Perspective. *Journal of Family Theory and Review*, 4(3), 181–219.
4. Arditti, J. A. (2016). A family stress-proximal process model for understanding the effects of parental incarceration on children and their families. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 2, 65–88. DOI: 10.1037/cfp0000058
5. Arditti, J. & Salva, J. (2015). Parental Incarceration and Child Trauma Symptoms in Single Caregiver Homes. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 551–561.
6. Besemer, L. & Dennison, S. M. (2018). Family Imprisonment, Maternal Parenting Stress and Its Impact on Mother-Child Relationship Satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 3897–3908. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1237-7>
7. Brunton-Smith, I. & McCarthy, D. J. (2017). The Effects of Prisoner Attachment to Family on Re-Entry Outcomes: A Longitudinal Assessment, *The British Journal of Criminology*, 57, 463–482.
8. Cochran, J. C. (2012). The Ties that Bind or the Ties that Break: Examining the Relationship between Visitation and Prisoner Misconduct. *Journal of Criminal Justice*, 40, 433–440.
9. Cramer, L., Goff, M., Peterson, B. & Sandstrom, H. (2017). Parent-Child Visiting Practices in Prisons and Jails. https://www.urban.org/sites/default/files/publication/89601/parent-child_visiting_practices_in_prisons_and_jails.pdf
10. Giordano, P. C., Cernkovich, S. A. & Rudolph, J. L. (2002). Gender, Crime, and Desistance: Toward a Theory of Cognitive Transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990–1064. DOI: 10.1086/343191
11. Green, K. M., Ensminger, M. E., Robertson, J. A. & Juon, H. S. (2006). Impact of adult sons' incarceration on African American mothers' psychological distress. *Journal of Marriage and Family*, 2, 430–441. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00262.x>
12. Halsey, M. & Deegan, S. (2015). Picking up the Pieces: Female Significant Others in the Lives of Young (ex) Incarcerated Males. *Criminology & Criminal Justice*, 15(2), 131–151.
13. Hámori Eszter (2018): *Kötődélmélet régen és ma*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem – Akadémiai Kiadó, Budapest.
14. Hegedűs, J., Farkas, J., Fekete, M., Ivaskevics, K., Molnár, K., Sipos, Sz. (2016). Bűnelkövetők családi háttere. In Földvári, M., Tomospné & Hakkal, T. (eds.). *Riport a családkról*. (pp. 351–385) Budapest: L'Harmattan, Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet.
15. Herczog, M. (2012). Börtönben lévő szülők gyermekei – egy speciális gyermekcsoport, speciális szükségletekkel. *Családi Jog*, 10(1), 1–6.
16. McCarthy, D. & Adams, M. (2019). Can Family–Prisoner Relationships Ever Improve During Incarceration? Examining the Primary Caregivers of Incarcerated Young Men. *British Journal of Criminology*, 59(2), 378–395.
17. Muentner, L., Holder, N., Burnson, C., Runion, H., Weymouth, L. & Poehlmann-Tynan, J. (2019). Jailed Parents and their Young Children: Residential Instability, Homelessness, and Behavior Problems. *Journal of Child and Family Studies*, 28(2), 370–386 DOI: 10.1007/s10826-018-1265-3
18. Poehlmann, J. (2005). Representation of Attachment Relationships in Children of Incarcerated Mothers. *Child Development*, 76(3), 679–696. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2005.00871.x

19. Poehlmann-Tynan, J. (2015). Children's Contact with Incarcerated Parents. *Focus*, 32(2). 13–17.
20. Visontai-Szabó, K. (2019). Börtönben a családtag. *Börtönügyi Szemle*, (38)2. 47–59.

Imprisoned Families – Detainee's Families about the Prison

Family is an essential part of a person's life, and that is even more true for the inhabitants of enforcement proceedings institutes. By their imprisonment, their family relationships change and the roles inside the family alter. The prisoners' feelings towards the family are also influenced by their captivity. Several Hungarian research studies have been conducted in connection with the role of the family in the reintegration process (Albert & Biró, 2015; Hegedűs, Farkas, Fekete, Ivaskevics, Molnár & Sipos, 2016), but the influence of the imprisonment of a family member on the others staying at home (parents, children, partner) has not been analysed thoroughly (Visontai-Szabó, 2019; Herczog, 2012) in Hungary. This paper focuses on the family members, especially the children of the imprisoned, analysing the published literature on the subject and my own research study. I talked to people whose family member was in prison, trying to find the answer to the questions how the imprisonment of a relative affected them, how important they consider to keep in touch with that person, what their experiences with the visits are, and how much the enforcement proceedings institute helped them in keeping touch.

Keywords: enforcement proceedings institute, reintegration, family, accepting visitors